

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ТЕОРІЇ ЛІНГВОАКСІОЛОГІЇ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «МОВОЗНАВСТВО»: АСПЕКТУАЛЬНИЙ ОГЛЯД ЛІНГВІСТИЧНИХ СТУДІЙ

У статті репрезентовано аспектуальний огляд наукових розвідок журналу «Мовознавство», присвячених проблемам лінгвоаксіології. Висвітлено ракурси дослідження категорії оцінки в лінгвістичних студіях на сторінках часопису.

Ключові слова: лінгвоаксіологія, мовна категорія оцінки, журнал «Мовознавство».

Журнал «Мовознавство» — науково-теоретичний часопис Інституту мовознавства ім. О. Потебні й Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, що виходить з 1967 року й репрезентує широкий спектр актуальних лінгвістичних питань: проблеми загального, слов'янського, германського, романського, балтійського, тюркського та фіно-угорського мовознавства. Належну увагу на сторінках видання приділено розвідкам з української мови, особливо в аспекті її зв'язків з іншими мовами, питанням мовної ситуації в Україні. Журнал знайомить читачів з новими українськими та зарубіжними виданнями, висвітлює основні події мовознавчого життя в Україні та за її межами: на його сторінках репрезентовано матеріали наукових конференцій з актуальних лінгвістичних проблем, опубліковано доповіді на Міжнародних з'їздах славістів¹ та ін.

До актуальних напрямів сучасного мовознавства, проблем якого торкаються автори зазначеного наукового видання, належать питання лінгвоаксіології — лінгвістичної теорії цінностей, що займається вивченням відображення в мові ціннісних аспектів буття. Дослідження аксіологічних особливостей функціонування мовних одиниць має давню традицію. Опрацювавши статті журналу «Мовознавство», присвячені питанням моделювання аксіологічних смислів, доходимо висновку, що вчені розглядають і загальні питання категорії оцінки, і аналізують конкретні засоби її вираження.

Дистрибуція «емоційне — неемоційне», як відомо, «має глобальний характер, вона послідовно проходить через усі сфери комунікації»². Категорія оцінки універсальна. Носієм якої б мови не був комунікант, йому притаманне аксіологічне ставлення до адресата, до кожної конкретної ситуації спілкування й довкілля загалом. Універсальність оцінки дає підстави припускати «спільність її прагматичних і семантичних особливостей у різних мовах»³.

¹ Мовознавство.— <https://movoznavstvo.org.ua/pages/pro-zhurnal.html>.

² Таран (Майданович) Т. В. Принципи поцінування емоційно-експресивного синтаксису української барокової проповіді // Мовознавство.— 1993.— № 6.— С. 48.

³ Федотова О. І. Комунікативно прагматична типологія оцінних речень // Там же.—1988.— № 3.— С. 70.

ці створити комунікативно-прагматичну типологію оцінних речень сучасної англійської мови.

Провести чітку межу між оцінними й неоцінними конструкціями не легко, оскільки існує цілий ряд висловлень, що одночасно репрезентують і оцінну, і дескриптивну семантику. Наприклад, речення *Хлопчик хороший* репрезентує факт, що хлопчик має риси, які вважають позитивними (дескриптивний елемент значення), пресупозицією цього висловлення є оцінка (певні якості вважаються для хлопчика хорошими). Такі речення, на думку С. Проскуркіної³⁵, містять у собі елемент оцінки, але основним тут є дескриптивне значення (це може бути ознака, риса, дія, відношення, факт, кваліфікація та ін.). Їх, очевидно, зручніше кваліфікувати як дескриптивно-оцінні, а не власне оцінні висловлення. Власне оцінними, пояснює авторка, слід уважати лише ті конструкції, у яких значення оцінки не тільки головне, а й єдине (напр.: *Прогулюватися корисно*). Співвідношення дескриптивного й оцінного значень у реченні залежить від семантики його компонентів. Крім суб'єкта, об'єкта оцінки й оцінного предиката, що детально схарактеризовано в цій статті, важливою ознакою оцінних структур є наявність у них ще одного специфічного елемента — лімітатива, компонента, що звужує сферу поширення оцінки, напр.: *Йому краще не повертатись* (суб'єктний лімітатив), *Обманювати дітей* — гріх (об'єктний лімітатив), *Говорити йому* — нерозумно (лімітатив-адресат). Інші лімітативи обмежують саму ситуацію, указуючи на те, що процес оцінюють так лише тоді, коли він відбувається в певний час (*Добре, що повернувся рано*), за певної умови (*Без правди жити важко*), у певному місці (*Відпочивати в лісі* — корисно), з певної причини (*Сваритися через дрібницю* — легковажно). С. Проскуркіна аналізує особливості функціонування лімітативів і наголошує, що вони є необов'язковим компонентом. У цій студії виділено типи оцінних структур за різними критеріями. Наприклад, залежно від засобу репрезентації оцінного значення — висловлення з прямою (*Добре, що ти прийшов*) та опосередкованою оцінкою (*Молодець, що ти прийшов; Життя прожити — не поле перейти*). У першому випадку оцінка передається за допомогою спеціальних мовних одиниць (оцінних слів), у другому — значення оцінки в пресупозиції. Крім того, існують конструкції, у яких оцінний предикат експліцитно не виражений, напр.: *Читай таку книгу!*

Учені розмірковують про зв'язок та відмінності категорії оцінки й категорії модальності. Зміст суб'єктивно-оцінного аспекту мовної модальності, пояснює В. Козловський³⁶, це сума значень, що відбивають ставлення мовця до змісту висловлення. Існує й ширше тлумачення: сюди відносять оцінку реальності висловлення (упевненість, сумнів, незнання, заперечення), емоційне ставлення (радість, жаль, страх), а також якісну оцінку (добре, погано, небезпечно).

Багато дослідників наголошує на необхідності дотримання особливостей перекладу емоційно-оцінних одиниць. Так, Л. Жаркова³⁷ зазначає, що додатковий компонент — емоційно-оцінне забарвлення — у лексичному

³⁵ Проскуркіна С. М. Семантико-синтаксична структура оцінного висловлення // Там же. — 1995. — № 2–3. — С. 21–24.

³⁶ Козловський В. В. Про прагматичну спрямованість суб'єктивно-оцінного аспекту модальності // Там же. — 1991. — № 3. — С. 68–73.

³⁷ Жаркова Л. П. Зазнач. праця. — С. 76–80.

значенні слова вимагає особливої уваги перекладачів. Висока якість перекладу великою мірою залежить від знання специфіки емоційно-оцінних слів, їхньої національної своєрідності. Зіставляючи паралельні суфіксальні форми із споріднених мов, В. Говердовський³⁸ засвідчує конотативний незбіг значень суфіксів, хоча формально вони відповідають один одному. Тому дослідник і наголошує, що особливого значення набуває проблема конотативної адекватності лексики в процесі перекладу художньої літератури.

На сторінках часопису представлено також рецензії на монографічні видання, присвячені проблематиці лінгвоаксіології³⁹.

Отже, дослідження оцінки як основної категорії прагмалінгвістики набуває наприкінці ХХ ст. особливого розвитку, що засвідчує й увага авторів статей журналу «Мовознавство» до цього питання. Огляд наукових розвідок часопису демонструє, що на його сторінках висвітлено численні аспекти лінгвоаксіології. Більшість статей (1967–2019 рр.) присвячено дослідженню одиниць лексико-семантичного та словотвірного рівнів. Наукові розвідки ХХІ ст. репрезентують аналіз лексичних і фразеологічних засобів вираження оцінки, що зумовлює потребу висвітлення специфіки функціонування в зазначеному ракурсі одиниць інших рівнів, які на сучасному етапі розвитку мови відзначаються особливою активністю.

(Харків)

O. V. KHALIMAN

**COVERAGE OF LINGUOAXIOLOGY PROBLEMS IN THE
«MOVOZNAVSTVO» JOURNAL: A REVIEW OF ASPECTS AND STUDIES**

An aspectual review of the scientific articles in the journal «Movoznavstvo» on the problems of linguoaxiology has been represented in the article. Aspects of the study of the category of estimation in linguistic studios on the pages of the journal are covered.

Key words: linguoaxiology, language estimation category, journal «Movoznavstvo».

³⁸ Говердовський В. І. Зазнач. праця.— С. 54–59.

³⁹ Багмут А. Й. [Рец. на:] Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики // Там же.— 2001.— № 5.— С. 100–101; Селігей П. О [Рец. на:] Черненко Г. А. Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей // Там же.— 2018.— № 4.— С. 84–86.